

„GĖDA PRISIMINTI“: NEIŠSIPILDŽIUSIOS ŽMONIŲ SU NEGALIA KAIMYNYSTĖS GRĖSMĖS

SIMONA AGINSKAITĖ

LIETUVOS NEGALIOS ORGANIZACIJŲ FORUMAS

JURGA MATAITYTĖ-DIRŽIENĖ

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Anotacija. Straipsnyje analizuojamos pagrindinės numanomos grupinio gyvenimo namų kaimynystės grėsmės, pasireiškusios Lietuvoje pirmaisiais deinstitutionalizacijos reformos metais (2014–2019), taip pat tikrinamas šių grėsmių scenarijų pasiteisinimas ikūrus grupinio gyvenimo namus (GGN) (duomenys iki 2025 m.). Tyrime naudojami kiekybiniai ir kokybiniai žiniasklaidos turinio analizės metodai, remiantis skirtingais šaltiniais, atliekamas empirinis tyrimas: anketinė GGN atstovų apklausa, standartizuotos grupinės konkrečiuose rajonuose dirbančių policijos pareigūnų apklausa, taip pat standartizuotos individualios seniūnų apklausa telefonu. Žiniasklaidos turinio tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvoje prieš įkuriant GGN dalyje bendruomenių pasireiškė klasikiniai su GGN plėtra susiję grėsmių scenarijai (baimė dėl nesaugumo, nemalonios kaimynystės ir neigiamos įtakos nekilnojamojam turtui), kylantys dėl su intelekto ir psichosocialine negalia susijusių stigmų. Empirinis tyrimas parodė, jog, bendruomenėse pradėjus veikti GGN, minėtos grėsmės neišsipildė ir priešiškas GGN atžvilgiu neįsivaikymas. GGN gyventojai nepadarė jokių nusikaltimų bendruomenės atžvilgiu, nėra įrodymų, kad būtų kritusi nekilnojamojo turto vertė, taip pat nepadarė neigiamos poveikis kaimynystės patrauklumui, atvirkščiai, santykis tarp GGN gyventojų ir kaimynų daugelyje bendruomenių vertinamas gerai ir labai gerai.

Raktiniai žodžiai: grupinio gyvenimo namai, deinstitutionalizacija, žmonės su intelekto negalia, žmonės su psichosocialine negalia, policija, seniūnai, žiniasklaidos tyrimas.

IVADAS

Pastaraisiais dešimtmečiais Vakarų šalyse stacionarios socialinės globos institucijos vertinamos kaip nebeatitinkančios šiuolaikinių žmogaus teisių standartų – jos lemia socialinę atskirtį, riboja gyventojų autonomiją ir yra sisteminis barjeras žmonėms su negalia dalyvauti visuomenės gyvenime. Reaguojant į šiuos paslaugų trūkumus, pereita prie bendruomeninių paslaugų modelio, kuriuo siekiama užtikrinti asmenų su negalia teisę į savarankišką, orų gyvenimą bendruomenėje. Ši teisė aiškiai įtvirtinta tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose, tokiuose kaip Jungtinių Tautų asmenų su negalia teisių konvencijos 19-asis straipsnis (2006), Europos socialinė chartija (15 str. I dalis, 1996) bei kt. Šiuose dokumentuose ne tik pabrėžiamas institucinių globos formų nepakankamumas, bet ir skatinama kurti paslaugų sistemas, paremtas individualiais poreikiais, pasirinkimo laisve ir įtrauktimi.

Lietuvoje ilgą laiką asmenys su negalia turėjo labai ribotas galimybes gyventi savarankiškai. Prielaidos pereiti nuo stacionarių prie bendruomeninių paslaugų atsirado 2012 metais, kai buvo patvirtintos „Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės“ (LR SADM ministro įsakymas, 2012). Praktiškai asmenų su negalia socialinės globos sistemos pertvarka, dar vadinama deinstitutionalizacija (DEI), vyksta nuo 2014 m., kai buvo pradėti steigti grupinio gyvenimo namai (GGN) ir kitos paslaugos bendruomenėse. Grupinio gyvenimo namai – tai nedidelės apgyvendinimo įstaigos, kuriose gyvena iki 10 asmenų su negalia ir kuriems teikiama nuolatinė socialinė pagalba ugdant jų savarankiškumą ir skatinant dalyvauti bendruomeniniame gyvenime. 2025 m. Lietuvoje veikė 94 grupinio gyvenimo namai, skirti žmonėms su negalia. Jie veikė 37 Lietuvos rajonuose, juose gyveno 831 gyventojas¹.

DEI įgyvendinimas Lietuvoje tiesiogiai susijęs su 2010 metais Seimo ratifikuota Jungtinių Tautų asmens su negalia teisių konvencija, kurios 19 straipsnis („Gyvenimas savarankiškai ir įtraukimas į bendruomenę“) įpareigoja sudaryti galimybes žmonėms su negalia patiems rinktis, kur ir su kuo gyventi, bei kurti paslaugas ir suteikti pagalbą, padėsiančią

1 2025 m. kovo mėn. duomenys apie faktinius GGN ir gyventojų skaičius.

išlikti bendruomenėje. Visgi grupinio gyvenimo namai kaip DEI priemonė sulaukė tarptautinių žmogaus teisių institucijų kritikos dėl juose išliekančios institucinės kontrolės negalią turinčių žmonių atžvilgiu, ribotų galimybių priimti sprendimus dėl savo gyvenimo, centralizuotai teikiamų pagalbos paslaugų (Kendrick, 2017; Ruškus, 2020). JT Asmenų su negalia teisių komiteto bendroji pastaba dėl 19 straipsnio teigia, jog joks apgyvendinimo tipas neatitinka savarankiško gyvenimo principų, jei išlaikoma minėta kontrolė. Lietuvoje (Gevorgianienė et al., 2020; BGI Consulting, 2021) atlikti tyrimai patvirtina, kad GGN išlieka kontrolės elementų, gyventojų socialinės erdvės ribotos, visgi, lyginant su didelėmis globos įstaigomis, fiksuojamas reikšmingas gyvenimo kokybės pagerėjimas, išaugęs savarankiškumas, platesnis socialinis tokių namų gyventojų ratas. Panašios išvados daromos ir kitose šalyse atliktuose tyrimuose (Weele et al., 2021; Bjorne, 2020; Esteban et al., 2021, ir kt.), atskleidžiančiuose savarankiško gyvenimo principų įgyvendinimo iššūkius, kylančius iš administravimo praktikų, nuostatų ir kitų šaltinių.

Iniciatyva institucijose gyvenusius žmones, dažniausiai su intelekto ir psichosocialine negalia, apgyvendinti bendruomenėse dalyje miestų ir miestelių sukėlė vietos gyventojų pasipriešinimą tiek dėl bendros deinstitutionalizacijos politikos, tiek dėl jos proceso. Šie konfliktai sulaukė žiniasklaidos dėmesio ir tapo nacionalinio lygmens diskusijų objektu. Žiniasklaidoje plačiai nušviesti bendruomenių pasipriešinimo GGN steigimui procesai Žiežmariuose (2019 m.), bet panašūs procesai vyko ir kitur Lietuvoje – Vilkaviškyje, Marijampolėje, Kauno rajone ir kt. Vieša ir intensyvi klausimo sprendimo dinamika rodo globos sistemos pertvarkos kompleksiskumą ir skirtingus būdus, kaip ji palietė visuomenę, bendruomenes ir socialinio darbo lauką (Genienė et al., 2021; Mataitytė-Diržienė et al., 2023).

Viešos diskusijos palieka išpūdį, kad GGN plėtra Lietuvoje pasitiktų priešškai ir žmonių su negalia gyvenimas bendruomenėse gali kelti įvairių iššūkių. Tad šio darbo tikslas – įvertinti, ar per dešimtmetį nuo žmonių su negalia persikėlimo į bendruomenes Lietuvoje pasitvirtino viešojoje diskusijoje išreikštos bendruomenių baimės dėl grupinio gyvenimo namų plėtros ir žmonių su negalia kaimynystės.

TIK NE MANO KIEME

Bendruomenių pasipriešinimo įvairių objektų ir asmenų kaimynystei tema nėra nauja, akademiniėje literatūroje ji analizuojama jau kelis dešimtmečius. Toks pasipriešinimas turi įvairių priedaidų ir motyvų, o priešinamasi labai įvairiai kaimynystei – aplinkosauginių iniciatyvų, socialiai pažeidžiamų grupių, komercinės infrastruktūros ir t. t. (Gerrard, 1994; Pendal, 1999; Schively, 2007; Rodenburg et al., 2021, ir kt.). Apibendrintai toks pasipriešinimo reiškinyje įvardijamas anglišku trumpiniu NIMBY – „*not in my backyard*“ – „ne mano kieme“. Tokiu pasipriešinimu bendruomenės ne tik gina savo interesus, bet ir viktimizuoja socialiai pažeidžiamas grupes jas atstumdamos ir siūlydamos perkelti į atokesnes vietas (Genienė, 2021).

NIMBY ir pasipriešinimą žmonių su negalia kaimynystei galima sieti su plačiai paplitusia stigma asmenų su negalia atžvilgiu, kuri kyla dėl informacijos ar patirties trūkumo, įvairių baimių ir neigiamų nuostatų. Viena iš tokių – **kitoniškumo baimė**. Bendruomenės nariai gali neturėti žinių apie įvairias negalias ir sutrikimus, jų raišką, gali būti neturėję tiesioginio kontakto su asmenimis su negalia ir suvokti juos kaip kitokius, besiskiriančius nuo jų pačių. Gali būti manoma, kad jie atrodoys kitaip, nepriimtina, jų elgesys bus netinkamas ir nepriimtinas ir t. t. Toks numanomas kitoniškumas bendruomenės nariams gali kelti diskomfortą ir norą išlaikyti kuo didesnę socialinę atstumą (Corrigan, 2018).

Kita dažna neigiama nuostata, iš dalies kylanti ir dėl kitoniškumo numanymo, ir tiesioginio pažinimo nebuvimo, – asmenys su negalia suvokiami kaip pavojingi ir agresyvūs, todėl bendruomenės **bijo dėl savo saugumo ir galimo nusikaltimų pagausėjimo** (Corrigan, 2018; Pryor et al., 2012). Tokios nuostatos paprastai grindžiamos numanoma rizika, ne realia patirtimi, o jų paplitimui didelę įtaką daro žiniasklaida. Ši, siekdama atlikti vieną savo funkcijų – informuoti visuomenę, dažnai tai daro naudodama paplitusius stereotipus ar tiesiog bendruomenių narių neigiamas nuostatas ir „retransliuodama“ platesnei visuomenei. Norėdama pritraukti auditorijos, žiniasklaida daugiausia dėmesio skiria išskirtiniams, dažnai emociškai paveikiems atvejams nušviesti, kurie neatspindi visos žmonių su negalia grupės įvairovės, veikiau yra išimtis (Wahl, 1995). Mokslinių tyrimų duomenys rodo, kad žmonės su negalia

nėra labiau linkę nusikalsti, kur kas dažniau patys tampa nusikaltimų aukomis (Maniglio, 2009; Silver, 2023).

Dar viena viešumoje bendruomenės narių išsakoma baimė – jų **nekilnojamojo turto nuvertėjimas**, kaimynystėje apsigyvenus asmenims su negalia, bei esamų viešųjų paslaugų kokybės suprastėjimas. Bendruomenės nariai gali manyti, kad jiems bus sunkiau parduoti savo turta dėl nepageidaujamos kaimynystės ir padidėjusio nesaugumo; kad asmenys su negalia, naudodamiesi bendruomenėje esamomis viešosiomis kultūros, transporto, švietimo ir kitomis paslaugomis, atbaidys kitus jų vartotojus, jos taps mažiau populiarios ir dėl to suprastės jų kokybė (Pendall 1999; Sandman 1986; Schively, 2007).

Pokyčių ir kontrolės praradimo baime taip pat gali būti grindžiamas bendruomenės pasipriešinimas asmenų su negalia kaimynystei. Bendruomenės nariai gali manyti, kad asmenų su negalia kaimynystė pakeis jų įsivaizduojamą ir nusistovėjusį bendruomenės identitetą. Identitetas gali būti tiek išorinis – grindžiamas fizinių objektų bendruomenėje estetine išvaizda, tiek vidinis – tam tikra psichologinė atmosfera, santykiai bendruomenėje, jos bendras įvaizdis. Jie gali bijoti patirti asocijuotą stigmą (angl. „stigma by association“) (Pryor et al., 2012; Corrigan, 2018; Goffman, 1963), kad jų bendruomenės įvaizdį papildys neigiami aspektai, siejami su asmenimis su negalia, ir jų bendruomenę patirtų diskriminaciją.

Gali būti bijoma, kad statomi GGN išvaizda skirsis nuo aplink esančių pastatų ir tuo atkreips į save kaip įstaigą dėmesį, kad pastatas neatitiks bendros rajono estetikos. Priešininkai gali teigti, kad toks objektas nereikalingas, netinka konkrečiai vietai, pastato vietos parinkimas ar visos DEI procedūros nepakankamos ir (arba) apskritai turės žalingą poveikį (Popper, 1985). Bendruomenės gali nenorėti pokyčių ar norėti juos sulėtinti, nes išorinis pasaulis ir taip nuolat kinta, tad pasipriešinimu tarytum bando realizuoti savo aplinkos ir gyvenimo kokybės kontrolės poreikį (Schively, 2007; Pendall, 1999).

Besipriešindamos nepageidaujamai kaimynystei opozicinės grupės susikuria savitą DEI suvokimą, kuriame kvestionuoja mokslinę informaciją, faktus apie rizikas, kurias numanoma kelia asmenys su negalia, valdžios institucijų pateikiamą informaciją, vietos objektui parinkimo

motyvus, metodiką, techninius ir kitus aspektus, prisidengia netikru etiniu susirūpinimu asmenų su negalia gerove, teigdamos, kad ši bendruomenė neatitinka geriausių žmonių su negalia interesų (Kearney ir Smith, 1994; Mataitytė-Diržienė et al., 2023).

Tačiau tyrimai rodo, jog tokie balsingi ir viešumoje garsiai protestuojantys asmenys gali ir neatstovauti visai bendruomenei ir jos pozicijai, o būti tik balsinga mažuma, drąsiai ir dažnai gana agresyviai komunikuojančia viešumoje (Schively, 2007; Mataitytė-Diržienė et al., 2023). Žiniasklaidai turint poveikį ne tik atspindėti, bet ir stiprinti nuostatas, kyla rizika, kad dalies visuomenės atstovų išsakyti išankstiniai nuogaštavimai platesnės visuomenės bus priimti kaip realios grėsmės. Fiksuotas atvejis, kai jokiais faktais nepatvirtintos grėsmės, pavyzdžiui, galimas turto nuvertėjimas, tampa argumentu formuojant nepalankius DEI plėtrai teismo sprendimus dėl įkurtų GGN žalos kaimynams. Tad siekiant kvestionuoti tokių baimių pagrįstumą, svarbu patikrinti, kokia yra ne įsivaizduojama, bet tikroji bendruomenės ir GGN gyventojų santykių dinamika, kurti prielaidas faktais pagrįstam skirtingų visuomenės grupių pažinimui.

Aptarus vienas dažniausių literatūroje analizuojamų baimių dėl žmonių su negalia kaimynystės, toliau empiriniu tyrimu siekiama nustatyti, kokios pagrindinės žmonių su negalia kaimynystės grėsmės Lietuvos žiniasklaidoje įvardijamos GGN plėtros pradžioje, dar neįsikūrus gyventojams (1 uždavinys), ir, pasitelkus įvairius šaltinius, patikrinti, ar išskirtos grėsmės pasitvirtino GGN gyventojams įsikūrus bendruomenėse (2 uždavinys).

METODOLOGIJA

Igyvendinant pirmąjį uždavinį buvo atlikta interneto žiniasklaidos („Gemius Audience“² duomenimis, tuo metu populiariausių nacionalinių ir dalies regioninių naujienų portalų³) publikacijų turinio analizė.

2 <https://rating.gemius.com/lt/tree/59>

3 Tai buvo „Delfi“, „15min.“, „Lrytas“, taip pat regionų, kuriuose buvo kuriami GGN, naujienų portalai: „Sūduvos gidas“, „Tauragės žinios“, „Jūsų Panevėžys“, „Sekundė“, „Mano Kelmė“.

Surinktos 2014–2019 m. (pirmųjų penkerių žmonių su negalia institucinės globos reformos metų) publikacijos DEI tema ir analizuotos kokybinės ir kiekybinės turinio analizės metodais.

Iš viso analizei atrinkta 116 publikacijų, 42 iš jų aptariama būtent žmonių su negalia ir bendruomenės kaimynystė. Ši publikacijų imtis analizuota išskiriant skirtingas DEI proceso dalyvių grupes (pvz., GGN gyventojai, GGN kaimynai, bendruomenės atstovai, vietos politikai ir t. t.) ir atrenkant bei vertinant šių grupių pasisakymų turinį apie DEI naudą ir nuostolius, nuostolius suskirstant į pagrindines grėsmių grupes.

Antrajam uždaviniui įgyvendinti atliktos trijų tikslinių grupių (GGN atstovai, policijos pareigūnai, seniūnai) apklausos 2025 m. Skirtingoms tiriamųjų grupėms, atsižvelgus į jų pasiekiamumo galimybes, buvo naudojami skirtingi duomenų rinkimo būdai. Duomenys iš GGN paslaugas teikiančių organizacijų apie GGN ir kaimynų santykių dinamiką, incidentus buvo renkami naudojant internetinę anketą. Ją užpildė 56 GGN atstovai (vadovai, socialiniai darbuotojai), dalis jų pateiktų duomenų atliepia kelių GGN padėčių, nes yra organizacijų, kurios valdo po keletą GGN. Iš viso duomenys surinkti iš 77 proc. GGN paslaugas teikiančių organizacijų (iš 57 GGN paslaugas teikiančių organizacijų duomenis pateikė 44-ios).

Duomenys apie su GGN gyventojais susijusius policijos iškvietus rinkti vykdant nuotoline grupines policijos pareigūnų apklausas „Zoom“ programa, kuriose dalyvavo pareigūnai iš 24 rajonų (GGN veikia 37 rajonuose, duomenys surinkti iš 65 proc. rajonų). Apklausoje dalyvavo pagal GGN adresus atrinktuose rajonuose / vietovėse dirbantys tyrėjai, reagavimo, veiklos skyrių viršininkai (-ės) arba bendruomenių pareigūnai. Apklaupos vykdytos naudojant struktūruotą klausimyną.

Trečioji duomenis apie bendruomenių ir GGN santykį teikusi grupė buvo seniūnai, kurių teritorijoje veikia GGN, kur seniūnijų nėra, buvo pasitelkti savivaldybių socialinės paramos skyrių vadovai. Duomenys iš seniūnų rinkti telefonu arba el. paštu, pagal struktūruotą klausimyną. GGN veikia 43 vietovėse, duomenys surinkti iš 37 vietovių atstovų, o tai sudaro 86 proc. visų vietovių. Įgyvendinant šią tyrimo dalį buvo užtikrinta, kad informacija apie kiekvieną bendruomenę, kurioje veikia

vienas ar keli GGN, būtų surinkta bent iš dviejų skirtingų šaltinių, beveik 40 proc. vietovių duomenys apibendrinami remiantis trimis skirtingais šaltiniais.

IŠANKSTINĖS BAIMĖS DĖL ŽMONIŲ SU NEGALIA KAIMYNYSTĖS

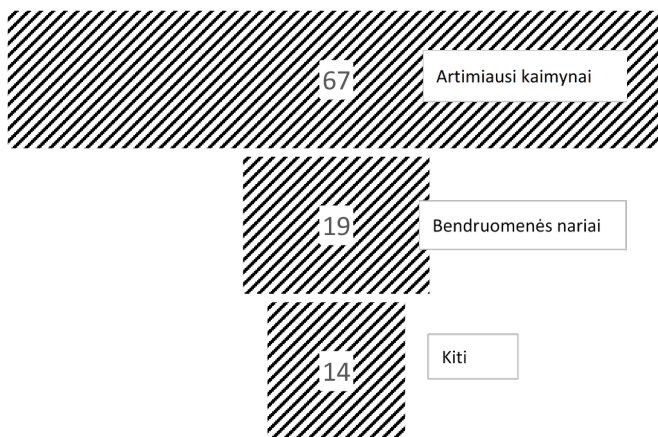
Atrinktų straipsnių turinio analizė ir GGN atstovų bei seniūnų suteikta informacija rodo, kad publikacijose atspindėtos grėsmės sutampa su baimėmis, kurios išskiriamos ir kitų šalių tyrimuose, taip pat atspindėjimas nenutolsta nuo procesų, kuriuos bendruomenėse stebėjo vietoje su DEI dirbę žmonės. Šiame skyriuje analizuojamos dažniausiai įvardijamos GGN plėtros naudos ir grėsmės, grupės, kurios jaučia didžiausią priešišumą ir jų mastas, lyginant su kitaip GGN plėtrą pasitinkančiais žmonėmis, taip pat santykį su GGN plėtra galinčios lemti DEI proceso aplinkybės.

KAS GGN KAIMYNYSTĘ VERTINA KAIP GRĖSMĘ?

Žiniasklaidos publikacijų analizės duomenys rodo, kad dažniausiai GGN priešinasi platesnės bendruomenės atstovai (1 lentelė), tuo metu iš GGN darbuotojų surinkta informacija didžiausią pasipriešinimą indikuoja iš artimiausių kaimynų pusės (1 pav.). Keletas seniūnų mini atvejus, kai nepasitenkinimo nuotaikas perima opozicijos politikai ir klausimas politizuojamas, visgi priešiškausios grupės – kaimynai ir platesnės bendruomenės atstovai. Tačiau priešpriešos laikotarpis visais atvejais būdingas tik iki namams įsikuriant, t. y. kol dar niekas nematė žmonių, o įsikūrus rengtose žiniasklaidos publikacijose pateikiami išskirtinai pozityvūs GGN gyventojų kaimynystės vertinimai.

1 LENTELĖ. DEI PROCESO DALYVIAI IR JŲ VERTINIMAS KARTAIS, ŽINIASKLAIDOS ANALIZĖS DUOMENYS, N = 42

	GGN gyventojai	GGN darbuotojai	GGN kaimynai	Platesnės bendruomenės, kurioje steigiami GGN, atstovai	Miesto ar miestelio valdžios atstovai (pvz., seniūnai, merai)
Teigiami DEI vertinimo atvejai (matomos naudos)	5	14	54		5
Neigiami DEI vertinimo atvejai (matomi nuostoliai)			2	14	

1 PAV. GGN PLĖTROS PRIEŠININKAI PROCENTAIS, GGN ATSTOVŲ APKLAUSOS DUOMENYS, N = 56

- Teigiamos kaimynų nuomonės fiksuotos tik kalbinant juos išikūrus GGN, kai jie pripažįsta, kad nuogąstavimai nepasiteisino, GGN gyventojai pasirodė esą geri kaimynai.

KOKIOS GRĖSMĖS SIEJAMOS SU GGN GYVENTOJŲ KAIMYNYSTĖ?

Naujiųjų portalų turinio analizė vertinant DEI ir GGN plėtros grėsmes (nuostolius) parodė, kad kaimynus ir platesnės vietos bendruomenės atstovus gąsdina žmonės su intelekto ir psichosocialine negalia, kuriems iš anksto, dar nesusipažinus, priskiriamos pavojingumo, agresyvumo, nenormatyvinio seksualinio elgesio, neprognozuojamumo, keistumo etiketės, o iš jų kildinami trys pagrindiniai visuose duomenų šaltiniuose (GGN atstovų, seniūnų apklausos) pasikartojantys grėsmių scenarijai (2 lentelė).

2 LENTELĖ. GRĖSMES ILIUSTRUOJANČIOS CITATOS, ŽINIASKLAIDOS DUOMENYS, N = 42

Grėsmės	Citatų pavyzdžiai
Žmonių su intelekto ir / ar psichosocialine negalia pavojingumas, agresyvumas, seksualizuotas elgesys (5 atvejai)	„Važiavome pro tuos globos namus, jie ten stovi nuogi, tvarko vienas kitą, o mano mergaitė važinėja dviračiu šitom gatvelėm. O jei jie lies mano vaikus, glostys juos, man paskui vaikus pas psichologus vesti reikės?“ (15min., 2019 08 01). „Mes už, kad tokiems žmonėms padėtų, kad juos integruot į visuomenę. Bet ne vieta čia yra, kadangi daug labai mažų vaikų. Aš pats turiu sūnų, dukrą, už tvoros matyt žmones problematiškus, neprognozuojamus, tai atsiprašau“, „Tai dabar taip išeina, kad močiutės ir mamos negalės vienų vaikų išleisti gatvę. O mūsų vienintelė laisva zona pasivaikščiojimui yra šita gatvelė be šaligatvių“ (Irytas, 2019 08 05).
Atgrasi, nemaloni kaimynystė (4 atvejai)	„Valdininkams pasakysime viena – baikite meluoti sau ir žmonėms, pasigailėkite tų, kurie gyvens visą likusį gyvenimą barake, nesivadovaukite posakiu „po manęs nors ir tvanas“, „Ar „Kaišiadorių mero pasakojimai, kad šie asmenys tokie kaip mes, yra argumentuoti?“ Tuomet kyla klausimas, ką jie veikia tokiose institucijose, kodėl jie negyvena su savo giminaičiais ar artimaisiais, kodėl juos jie tik lanko?“ (Irytas, 2019 08 21). „Surinkome parašus, darome vieną kitą tokių pasikalbėjimą. Žadame nueiti į savivaldybę. (...) Nenori daug kas – gal daugiau kas turi mažesnių vaikų, ko nors, gal tas vaizdas nelabai jiems patiks“ (delfi, 2019 10 26).

Grėsmės	Citātų pavyzdžiai
Neigiama įtaka nekilnojamojo turto vertei (3 atvejai)	„Aš tikrai pasirašiau, todėl, kad tas sklypas bus tuoj pat už mūsų. Gal ir nieko prieš nesu prieš tą statybą, bet prieš tai, kad iš viso nieko nežinojome. Su mumis niekas nesitarė. Dabar žmogus – pasistatęs naują namą, aš įsivaizduoju, kad jo sklypas tai nuvertės ten“ (15min., 2019 10 26). „Aš negyvenu toje gatvėje, bet esu pilietė. Net nekalbu, kad krenta turto kaina ir ar mes to norime. Bet šitaip negalima – ateiti pas kaimynę pasakyti, kad bus gyvenamas namas, ir pasakyti, kad tai bus 10 procentų negalią turinčių žmonių“ (Irytas, 2019 08 08).

Šie svenarijai susiję su nuostoliais būtent artimiausiems kaimynams ir bendruomenės nariams:

- kaimynystė taps nesaugi ir pavojinga, ypač vaikams (dėl priskiriamų agresijos ir seksualizuoto elgesio savybių);
- kaimynystė taps nemaloni, atgrasi (dėl priskiriamų keistumo, neadekvatumo savybių);
- tokia kaimynystė lems materialinę žalą – kris nekilnojamojo turto vertė.

Straipsniuose pasitaiko ir kitokio pobūdžio GGN tinklo plėtros kritikos, pavyzdžiui, dėl lėšų švaistymo (nuostolis visuomenei), informacijos apie iniciatyvą slėpimo (nuostolis bendruomenei), taip pat dėl nesitarimo su pačiais žmonėmis su negalia, perkeltant juos iš vienos vietos į kitą be jų sutikimo (nuostolis žmonėms su negalia). Visgi šie neigiami argumentai žiniasklaidos diskurse nedominuoja, taip pat jie nėra tiesiogiai susiję su bendruomenės ir GGN gyventojų santykiu, todėl toliau nebus analizuojami.

Atrinktuose straipsniuose minimų naudų analizė parodė, kad GGN plėtros procesas matomas kaip naudingiausias GGN gyventojams, stiprinantis jų savarankiškumą ir atveriantis naujas galimybes (21 atvejis), minimos ir naudos bendruomenei (2 atvejai) bei visuomenei (2 atvejai) (žr. 3 lentelę).

3 LENTELĖ. GGN PLĖTROS NAUDŲ CITATŲ PAVYZDŽIAI, ŽINIASKLAIDOS ANALIZĖS DUOMENYS, N = 42

Naudos	Citatų pavyzdžiai
Nauda žmonėms su negalia (21 atvejis)	„Gyvenimas mažose, integruotose bendruomenėse, tokiose kaip kuriami grupinio gyvenimo namai, leidžia asmeniui su negalia stiprinti savo saviugdos, saviraiškos, buities bei kitus įgūdžius, reikalingus gyventi savarankiškai“ (delfi, 2019 10 23). „Gyventojai taip pat džiaugiasi, kad turi savo kambarius, daugiau erdvės“ (Lrytas, 2018 03 27).
Nauda bendruomenei (2 atvejai)	„Čia gyvenimo su neįgaliaisiais patirtį įgiję žmonės keičiasi patys, o negalią turinčiojo orumas atsiskleidžia kaip labai reali žmogaus būties esmė“ (15min., 2016 05 24). „Šalia gyvena vyresnio amžiaus senelis. Į mūsų ir į jo namus yra bendras įvažiavimas. Anksčiau jis pats turėjo atsikasti sniegą, kai būdavo neįmanoma privažiuoti iki namų, o dabar jam padeda mūsų namų gyventojai“ (Lrytas, 2018 03 27).
Nauda visuomenei (2 atvejai)	„Vertėtų pabrėžti, kad integravus pažeidžiamų grupių atstovus į bendruomenę ateina ir papildomos darbo vietos. Juk Žiežmariuose įkūrus bendruomeninius namus bus sukurta ir naujų darbo vietų“ (15min., 2019 08 27). „Bendruomeninė patirtis, bendri įvykiai, draugystės santykis ugdo žmonių socialinį jautrumą, gebėjimą atpažinti kitų žmonių pažeidžiamumą, suprasti diskriminaciją ir jausti pareigą atstatyti lygias teises“ (15min., 2016 05 24).

Iš straipsnių turinio išskirti grėsmių scenarijai atsikartoja ir GGN atstovų užpildytuose klausimynuose, kuriuose socialiniai darbuotojai, GGN administratoriai prašomi retrospektyviai prisiminti, su kokiomis bendruomenės baimėmis susidūrė prieš įsikeldami į namus. GGN atstovams buvo pasiūlyti keli variantai ir palikta galimybė įrašyti papildomas pasipriešinimo priežastis, tačiau būtent žmonių su intelekto ir / ar psichosocialine negalia pavojingumas, nemaloni kaimynystė, neigiama įtaka nekilnojamojo turto kainoms pasirinkti dažniausiai (2 pav.).

2 PAV. GGN KAIMYNYSTĖS BAIMIŲ PRIEŽASTYS PROCENTAIS, GGN ATSTOVŲ ANKETOS DUOMENYS, N = 56

KIEK DAUG BUVO GGN KAIMYNYSTĖS PRIEŠININKŲ?

Neigiamas turinys apie žmonių su negalia įtrauktį į bendruomenę tirtose publikacijose yra dažnas: daugiau kaip 40 proc. publikacijų tiesiogiai cituojamos pašnekovų išankstinės nuostatos apie žmones su intelekto ir psichosocialine negalia, tačiau neigiamo turinio straipsniuose minimos vos kelios bendruomenės. Ypač daug žurnalistų dėmesio sulaukė Žiežmariai (12-ka iš 18-kos priešišką aprašančių publikacijų). Tai paaiškina ir neigiamų publikacijų piką 2019 m., kai vyko Žiežmarių bendruomenės pasipriešinimas.

Visgi GGN atstovų užpildytos anketos parodė, kad tai nebuvo tik kelioms bendruomenėms būdingos nuotaikos: neigiamai ir labai neigiamai į GGN kaimynystę reagavo trečdalis bendruomenių (30 proc.), kiek daugiau reagavo teigiamai ir labai teigiamai (34 proc.), dažniausia reakcija – neutralumas.

Seniūnų ir socialinių paslaugų skyrių suteikti duomenys atspindi panašias tendencijas: apie ketvirtadalį (24 proc.) bendruomenių priešinosi aktyviau, t. y. rengė raštus, kreipėsi į žiniasklaidą, protestavo, derėjosi dėl papildomų investicijų į vietovę (mainais už pritarimą), panaši

bendruomenių dalis (27 proc.) reagavo nuosaikiau, turėjo klausimų, įvarė baimę, bet aktyviai nesipriešino, likusios bendruomenės reagavo neutraliai arba seniūnai neturi duomenų apie praeityje (ne jų darbo metu) stebėtas bendruomenių reakcijas.

Grupinio gyvenimo namai paprastai statomi naujai arba perkami jau pastatyti. Iš grupinio gyvenimo namų atstovų surinkti duomenys rodo, kad kai namas perkamas, sulaukiama daugiau bendruomenės palaikymo (49 proc., lyginant su 13 proc., kai namas statomas) ir mažiau neigiamų reakcijų (24 proc., lyginant su 39 proc., kai namas statomas). Visgi tokiai sąsajai tvirtinti nepakanka duomenų, taip pat reakcijas gali lemti kitos sąlygos (pvz., vėlyvesnis reformos laikotarpis, kai GGN nebėra nežinomas reiškinys, steigėjų darbas su bendruomene informuojant apie iniciatyvą ir kt.).

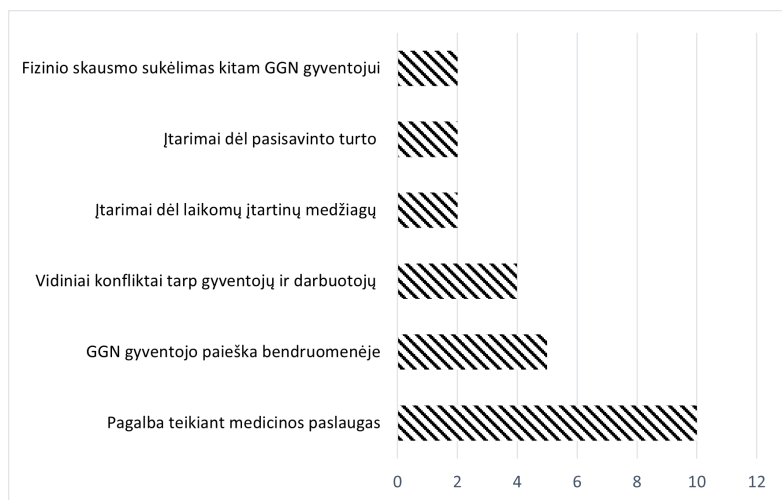
PAVOJINGOS KAIMYNYSTĖS GRĖSMĖ

Tiriamas žmonių su intelekto negalia agresyvumas, pavojingumas yra plačiai paplitęs stereotipas, kuris daugybę metų fiksuojamas visuomenės nuomonės tyrimais įvairiose šalyse, taip pat ir Lietuvoje, todėl nenuostabu, kad būtent pavojingos kaimynystės baimė buvo viena dažniausiai įvardijamų ir GGN plėtros kontekste. Ar ji išsipildė, tikrinta vykdant grupines policijos pareigūnų apklausas. Jose dalyvavo pareigūnai iš 24 rajonų (GGN veikia 37 rajonuose, duomenys surinkti iš 65 proc. rajonų), atstovavę visiems Lietuvos regionams, kuriuose veikia GGN paslauga. Pareigūnams skirtais klausimais siekta išsiaiškinti, ar buvo su GGN gyventojais susijusių iškviatimų, kas inicijavo iškviatimus, kokios buvo iškviatimų priežastys, ar GGN vertinamas kaip rizikos židiny. Kadangi regionuose įgyvendinama ne viena socialinės integracijos programa, kviečiant pareigūnus ir apklausų metu buvo siekiama įsitikinti, ar duomenys teikiami būtent apie GGN paslaugą, o ne kitas socialines apgyvendinimo iniciatyvas (savarankiško gyvenimo namai, reabilitacijos, pusiaukelės namai ir kt.).

Pareigūnų suteikti duomenys rodo, kad iškviatimų buvo 10-tyje rajonų iš 24-ių. Tai sudaro 41 proc. apklaustų rajonų, tačiau tik vienas iškviatimas fiksuotas iš bendruomenės (dėl triukšmo, kai GGN gyventojas šaukė, jog būtų įleistas į namus). Visi kiti buvo inicijuoti pačių GGN

darbuotojų arba gyventojų. Identiški duomenys surinkti ir GGN atstovų anketose, kuriose taip pat buvo klausiama apie kaimynų kreipimąsi į policiją dėl GGN gyventojų elgesio. Konstatuotas vienas už GGN ribų inicijuotas iškvietimas.

Kalbėdami apie iškvietimų priežastis, pareigūnai dažniausiai įvardija su medicinos paslaugomis susijusius iškvietimus, kuomet medikai, vykdamai pas psichosocialinę negalią turinčius asmenis, patys kviečia pareigūnus dėl prevencinių priežasčių. Policijos palyda būtina ir kai žmonės vežami į psichikos sveikatos stacionarines įstaigas jų būklei paūmėjus, kai jie patys nesutinka palikti namų. Kitos dažniausiai pasitaikančios priežastys – pasiklydusių ar laiku negrįžusių gyventojų paieška, pareiklaujanti daugiausia policijos pastangų, lyginant su kitokiais iškvietimais, vidaus konfliktai tarp grupinio gyvenimo namų darbuotojų ir gyventojų, pačių gyventojų tarpusavio nesutarimai, įtarimai kito GGN gyventojo turto pasisavinimu, skausmo sukėlimas, vienas atvejis susijęs su narkotinių medžiagų vartojimu (3 pav.). Iškvietimų pobūdis nerodo jokių įtemptų santykių su bendruomene, visiškai nėra agresijos, nukreiptos į kaimynystėje gyvenančius žmones, atvejų.

3 PAV. GGN INICIJUOTŲ POLICIJOS IŠKVIETIMŲ PRIEŽASTYS IR ATVEJŲ SKAIČIUS, POLICIJOS DUOMENYS, N = 27

Vertindami GGN gyventojų ir bendruomenių santyki, pareigūnai neišskiria šių namų kaip rizikos židinių, pavyzdžiui, kaip pasitaiko su socialiniais būstais, prilygina juos bet kokiam kitam namų ūkiui. Regioninio lygmens policijos komisariatų atstovai taip pat mini, jog nėra gavę jokios informacijos ar rekomendacijų, kad GGN turėtų sulaukti didesnio dėmesio dėl galimų rizikų. Dauguma apklausoje dalyvavusių bendruomenių pareigūnų žino GGN gyventojus, kviečiami skaityti prevencines paskaitas, ypač apie sukčiavimo prevenciją, saugų elgesį, mato šiuos žmones viešumoje ir vertina kaip bet kokius kitus bendruomenės narius.

NEMALONIOS KAIMYNYSTĖS GRĖSMĖ

Išankstinės baimės dėl nemalonios kaimynystės analizuojamos atskirai nuo žmonių su negalia agresyvumo / pavojingumo grėsmės, nes šiuo atveju nuogaustaujama ne tiek dėl pavojų, kiek dėl atgrasumo būti šalia kitokių žmonių, nemalonių vaizdų, kurie apkartina kasdienybę, pakeičia kaimynystės atmosferą. Šios baimės atitinka kituose tyrimuose įvardijamą kaimynystės tapatybės pokyčio, kontrolės praradimo baimę.

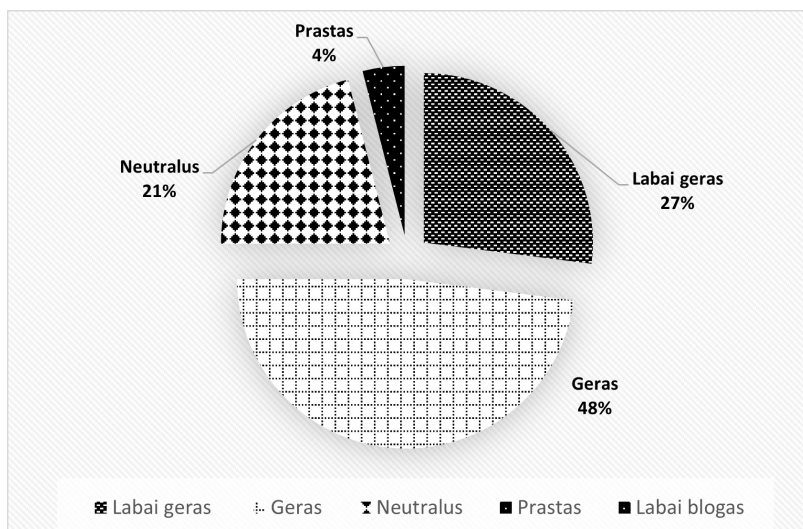
Tiriant, ar šios baimės pasitvirtino, pasirinkta analizuoti, kaip GGN atstovai bei seniūnai vertina GGN gyventojų ir bendruomenės santykių dinamiką, kas padėjo pakeisti išankstinės neigiamas nuostatas, kokių nemalonių situacijų pasitaikė (ne policijos atsakomybės ribose), kas tų situacijų iniciatoriai, kaip jos buvo sprendžiamos, ar liko ilgalaikė įtampa.

BENDRUOMENIŲ IR GGN GYVENTOJŲ SANTYKIŲ DINAMIKA

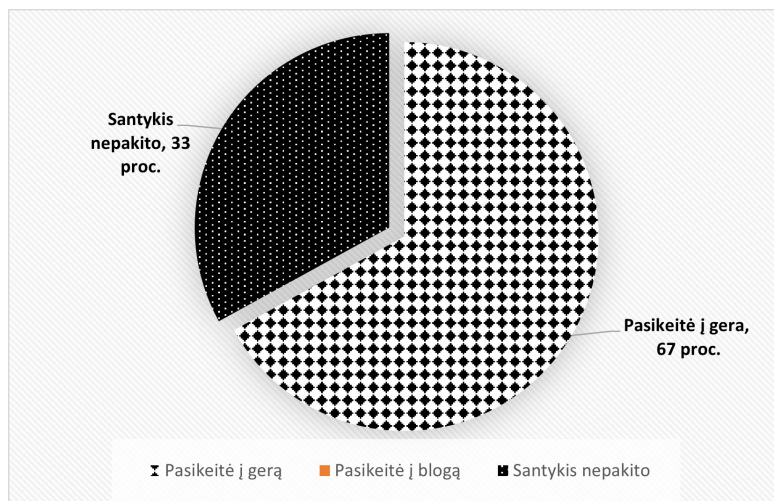
GGN atstovų suteikti duomenys rodo, kad daugumoje bendruomenių (90 proc.) neįvyko jokių incidentų, kuriuose dalyvautų GGN gyventojai. Visgi pasitaikė keli atvejai, kai kaimynų ramybė buvo sutrikdyta, taip pat kai GGN gyventojai patys patyrė nepagarbų, chuliganišką ir net nusikalstamą elgesį. Atsakymai į klausimą „Ar jūsų GGN paslaugų gavėjai sukėlė kokių nors incidentų, kurie lėmė bendruomenės ar kaimynų nepasitenkinimą / skundus?“ parodė, kad tokių incidentų buvo penki, dalis jų susiję su triukšmu (3 atvejai), vienas atvejis – žmogus šlapinosi viešoje vietoje, kitas – masturbavosi viešoje vietoje. Visi šie atvejai buvo

išspręsti, nepasikartojo, didesnių konfliktų išvengta. Klausiant, ar patys GGN gyventojai yra patyrę nepagarbų / chuliganišką ar kitokių juos žeidžiantį elgesį, paaiškėjo, kad tokių atvejų pasitaikė 12-oje bendruomenių (pvz., buvo nesuprasti viešajame transporte, vertinami kaip neturintys negalios, įžeidinėjami, išviliota pinigų).

Visgi šie pavieniai atvejai nepaveikė bendro santykio vertinimo: GGN atstovų suteikti duomenys rodo, kad santykis tarp GGN ir bendruomenės tyrimo atlikimo metu buvo arba labai geras / geras (dažniausiai), arba neutralus. Vos du GGN atstovai pasirinko santykį įvardyti kaip prastą (bet ne labai blogą / priešišką) (4 pav.). Tuo metu vertindami santykio pokytį nuo įsikūrimo iki esamo laikotarpio beveik du trečdaliai GGN atstovų deklaravo pokytį į gera, trečdalis pažymėjo, kad santykis nepakito, niekas nepamėjo, kad santykis būtų pablogėjęs (5 pav.). Žinant, kad prieš įsikuriant GGN priešiškos ir neigiamos nuotaikos pasitaikė maždaug kas trečioje bendruomenėje, duomenys apie dabartinį santykį bei pokytį rodo, kad priešiškų reakcijų visiškai nebeliko. Taigi įvyko reikšmingas pokytis, leidžiantis teigti, kad baimės dėl nemalonios kaimynystės taip pat neišsipildė.

4 PAV. SANTYKIS SU BENDRUOMENE ĮSİKŪRUS GGN, GGN ATSTOVŲ DUOMENYS, N = 56

5 PAV. GGN ATSTOVŲ DUOMENYS APIE SANTYKIO SU BENDRUOMENE POKYTĮ, N = 56

Seniūnių suteikti duomenys patvirtina, kad jokioje bendruomenėje nėra iki šiol likusio priešiško ar naujai kilusios įtampos tarp GGN ir kitų gyventojų, dažniausi atsakymai – santykiai geri arba neutralūs (santykių nėra, vieni apie kitus mažai žino). Bendruomenių, kur vyko aktyvus pasipriešinimas, seniūnai teigia, jog protestavusieji nenori prisiminti to laikotarpio („gėda prisiminti“), supranta, kad baimė kilo dėl nežinojimo. Kalbėdami apie nuomonę pakeitusius veiksnius, dažniausiai įvardija GGN gyventojų ramumą, nekonfliktiškumą, paslaugumą, gerą nusiteikimą, tvarkingumą, darbštumą, ypač dažnai minima pagalba tvarkant viešąją aplinką (panašu, kad kai kur tai pasirinkta kaip viena iš integracijos priemonių), taip pat seniūnai (-ės) įvardija GGN organizuotumą, t. y. kad negalią turinčiųjų kasdienybę prižiūri socialiniai darbuotojai, jie nepalikti gyventi visiškai vieni, ko baiminasi bendruomenė. Visi seniūnai GGN kaip DEI priemonę vertina tik teigiamai, nors dalis kelia klausimų dėl kainos, galbūt neefektyviai naudotų lėšų statyboms, lygina su kitomis socialinėmis grupėmis, kurios neturi tokių gerų sąlygų (4 lentelė).

4 LENTELĖ. GGN GYVENTOJŲ IR BENDRUOMENĖS SANTYKIS ĮKŪRUS GGN, SENIŲNŲ SUTEIKTI DUOMENYS, N = 37

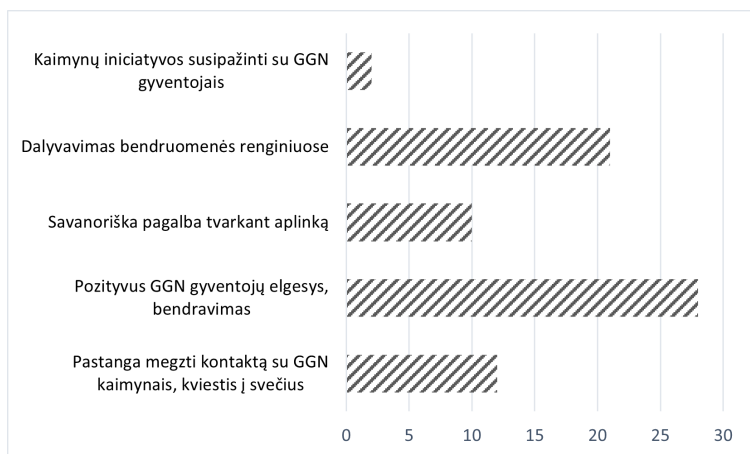
Klausimai	Atsakymų citatos
Kaip GGN kaimynystę priima tie, kurie aktyviai priešinosi?	„Dabar tie priešininkai nuleistų akis iš gėdos. Nežinau, ar liko prieštaraujančiųjų. Esą priekabiauja prie vaikų, gąsdina. Bet niekas tai nepasitvirtino. Apie metus veikia. Jokių pastabų, jokių skundų, lyg eiliniai žmonės būtų.“ „O dabar atgarsiai jokie, jokių skundų. Esu girdėjusi tik, kad be reikalo buvo priešinamasi, be reikalo putojome. Gėda prisiminti.“
Kokios GGN gyventojų savybės ir veiksmai pakeitė išankstines bendruomenių nuostatas?	„Jie pas mane turi pasiėmę skverą, karių kapines, šluoja lapus, daugiau tokių žmonių. Visuose renginiuose jų pilna. Jie aktyvesni už gyventojus, jų visur pilna. Ačiū Dievui, kad mes juos turime. Nesu girdėjęs blogo žodžio iš kaimyninių bendruomenių, mes jais džiaugiamės. Mes pas juos važiuojame. Jie turi daug šiltnamių, visko prisivakavę.“ „Patys esame apklausę kaimynus, kad ramūs, kad mandagūs, kad sveikinas. Jie yra matomi, jie dirba, jie eina į užimtumą, jie gauna reabilitaciją, jie pilnai įveiklinti ir integruoti, jie dalyvauja miesto šventėse.“ „Gražiai tvarkosi, vaišina arbata, pas juos kvepia bandelėmis, tvarkinga aplinka, malonu, jie draugiški.“
Kaip seniūnai vertina GGN iniciatyvą, kai mato, kad paslauga teikiama, kokie santykiai klostosi su bendruomene?	„Aš galiu asmeniškai pasakyti, 200 procentų už tokią integraciją į visuomenę. Ačiū kas tą dalyką sugalvojo. Seniai turėjo būti integruoti, ta sovietinė tvarka buvo baisi.“ „Labai geros sąlygos jiems, jaunimas tokių namų neturi. Pusę milijono kainavo tie namai, o jaunimui tokio palikymo nėra. Visų kitų grupių kontekste tai yra labai geros sąlygos, labai brangu. Kaip vaikas gimsta karaliaus šeimoje, o kiti vargsta. Patalpos kvepiančios, kiekvienas turi savo kambarį, savo dušus, savo tualetus. Ir medžiagos geros.“

KAS PADEDA KURTI MALONIĄ GGN GYVENTOJŲ IR BENDRUOMENĖS KAIMYNYSTĘ

Vienas iš veiksmų, kėlęs bendruomenių pasipriešinimą, buvo nepakankamas informavimas apie GGN steigimą jų kaimynystėje, todėl steigėjų ir GGN administratorių lygiu viena iš priemonių kurti ryšį su bendruomene buvo informaciniai renginiai su vietos bendruomene, informaciniai bukletai ir kt. Tačiau GGN gyventojams jau įsikūrus, socialiniai

darbuotojai taip pat siekė aktyviai kurti ryšį su vietos bendruomene. Iš GGN atstovų surinkti duomenys rodo, kad dažniausia proaktyvios integracijos į bendruomenę priemonė – dalyvavimas bendruomenės renginiuose. Antra pagal dažnumą praktika – kvietimai į GGN atidarymo šventes, kaimynų dienų organizavimas, kvietimas į svečius. Tarp dažniausių GGN iniciatyvų yra savanoriška aplinkos priežiūra, pagalba kaimynams, aktyvus dalyvavimas talkose.

Didžioji dalis GGN atstovų teigia, jog pozityvų santykį kuria tiesiog pagarbus, mandagus GGN gyventojų kasdienis bendravimas, ir neišskiria jokių aktyvesnių integracijos iniciatyvų. Taip pat buvo keletas bendruomenių, kurios patyrė pačių kaimynų siekį susipažinti, padėti. Tačiau tokių bendruomenių mažuma, dažniausiai vyksta būtent pačių GGN gyventojų iniciatyva kurti ryšį (6 pav., 5 lentelė).

6 PAV. BŪDAI KURTI POZITYVŲ BENDRUOMENĖS IR GGN GYVENTOJŲ SANTYKĮ, GGN ATSTOVŲ DUOMENYS, N = 56

5 LENTELĖ. CITATŲ PAVYZDŽIAI APIE PASTANGAS KURTI POZITYVŲ GGN GYVENTOJŲ IR BENDRUOMENĖS SANTYKĮ, N = 56

Pozityvi iniciatyva	Citatų pavyzdžiai
Aktyvus kontaktų / bendravimo inicijavimas	„Labai apgalvotas viešumos (kur dalyvauti) renginių pasirinkimas, socialinio darbuotojo profesionalumas santykiuose su bendruomenių žmonėmis (pozityvios informacijos sklaidymas, pagarba, empatija visiems bendraujant).“ „Įkurtuvių proga pasikvietėme į svečius artimiausius kaimynus ir bendruomenės pirmininką.“
Įsitraukimas į vietos aplinkos tvarkymą bei pagalba kaimynams	„Įsitraukimas į bendruomenines talkas, namo laiptinės valymas, savanoriškas aplinkos gražinimas (šiukšlių rinkimas, rudeninių lapų grėbimas, sniego kasimas), dalyvavimas bendruomeninėse šventėse, pasisveikinimas su kaimynais.“ „Bendradarbiavimas su bendruomene – pasikvietimas į svečius, pagalbos suteikimas senesniems gyventojams (malų, šakų ir pan. sutvarkymas), dalyvavimas bendruomenės šventėse ir renginiuose, mandagus ir paslaugus gyventojų elgesys.“
Spontaniškas mandagus bendravimas	„Viskas gavosi savaime, nuoširdus bendravimas.“ „Kontaktą padėjo užmegzti kaimynų augintiniai, kurie atbėgdavo į svečius, o paslaugų gavėjai juos labai draugiškai priimdavo. Ateinantys augintinių pasiimti šeimnininkai pradėjo bendrauti su GGN gyventojais ir darbuotojais. Bendravimas ir vieni kitų pažinimas sukūrė pozityvų santykį.“
Kaimynų iniciatyva bendrauti	„Stipri ir aktyvi vietos bendruomenė, kuri parodė iniciatyvą susipažinti. Namams atsidarius tos pačios gatvės gyventojai rinko pinigus ir iš jų nupirkę padovanojo mums lauko baldus. Vietos bendruomenė visada kviečia į renginius.“ „Su paslaugų gavėjais elgiamės natūraliai, kaimynams esame dovanoję mažas dovanėles per šventes, vasarą iš jų gau name daržovių (jei kažkokių turi per daug), netoli gyvena bitininkas, dažnai dovana mums medaus, pasidomi, kaip sekasi.“

NEKILNOJAMOJO TURTO NUVERTĖJIMO GRĖSMĖ

Poveikis nekilnojamojo turto (NT) vertei patenka tarp dažniausiai minimų grėsmių, tačiau ir ši baimė nepasitvirtino. Seniūnijų, kuriose veikia GGN, atstovai nėra girdėję apie tokių organizacijų neigiamą įtaką NT turtui, dalis seniūnų (-ių) matytų nebent teigiamą poveikį, kurį sukūrė su GGN plėtra susijusios investicijos į aplinką.

Nekilnojamojo turto agentūros nerenka duomenų apie NT vertės santykį su kaimynystėje veikiančiomis socialinėmis organizacijomis. Ieškant informacijos šaltinių nacionaliniu mastu veikiančiose agentūrose apie tokius atvejus nebuvo girdėta, visgi nei tokio ryšio neigti, nei jo teigti be analizės įmonių atstovai neapsiėmė, todėl duomenis pasirinkta rinkti iš seniūnų (-ių), kurių atstovaujamos seniūnijose įsikūrę GGN.

Iš 43 seniūnijų, kuriose veikia GGN, susisiekti su 37, beveik visais atvejais telefonu apklausos atliktos su seniūnais, taip pat su jų pavaduotojais, jei GGN veikia miestuose, kuriuose nėra seniūnijų, informacija rinkta iš savivaldybių socialinės paramos skyrių. Nė vienas iš respondentų nebuvo girdėjęs, kad dėl GGN kaimynystės būtų kritusios aplinkinio nekilnojamojo turto kainos, tokiu poveikiu abejojama, jis neigiamas, tikinant, kad jei tokių atvejų būtų, apie tai būtų žinoma. Dalis seniūnų (-ių), ypač iš vietovių, kuriose buvo statomi nauji namai, teigė, kad toks objektas galėtų didinti aplinkinio NT vertę, nes tai vienas brangiausių namų kvartale, su sutvarkyta aplinka, apželdinimu, išsiskiriantis, taip pat buvo minimos papildomos investicijos į kaimynystę (asfaltavimas, apšvietimas), sukurta darbo vietų.

6 LENTELĖ. SENIŪNŲ CITATŲ APIE GGN ĮTAKĄ NT VERTEI PAVYZDŽIAI, N = 37

	Seniūnų (-ių) citatos apie GGN įtaką NT vertei
1	„Sutvarkė aplinką, teritoriją, estetiškas namas, kaip tik pakilo teritorijos patrauklumas. Nuolat prižiūrima aplinka, motyvacija aplinkiniams namams pasitempti.“
2	„Ne, tikrai neturiu tokios informacijos. Krenta dėl fermų, kiaulidžių, o čia įtakos aš nematau.“
3	„Kaip jie gražiai susitvarkė, apsitvėrė, kokios gyvenimo sąlygos, kiti žmonės tokių sąlygų neturi. Tokiam miesteliui tai darbo vietos sukurtos, užimtumas. Socialinė aplinka daug palankesnė sukurta.“
4	„Nebuvo poveikio, namai išmėtyti po vieną, nepastebimi, kiti gyventojai net nebūtinai žino, namai išsiskiria, bet įtakos nedaro.“

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Lietuvoje GGN plėtros kontekste pasireiškė klasikinės su intelekto ir / ar psichosocialinę negalią turinčių žmonių kaimynystėje siejamos numanomos grėsmės fiksuojamos ir kitų šalių tyrimuose: baimė dėl

saugumo / padidėjęs nusikalstamumas, nemaloni kaimynystė (pasi-keitęs bendruomenės identitetas) ir neigiamas poveikis nekilnojamojo turto vertei. Aktyviausi GGN kaimynystės priešininkai – artimiausi kaimynai ir vietos bendruomenių atstovai. Žiniasklaidoje labiausiai girdimos kelios bendruomenės, tačiau kitų šaltinių duomenys rodo, kad tai paplitusios nuotaikos, pasitaikančios bent kas trečioje bendruomenėje. Nors žiniasklaidoje ir bendruomenėse GGN plėtrą palaiko ne mažiau balsų nei jai prieštarauja, deinstitutionalizacijos (DEI) pradžia lieka paženklinta būtent pasipriešinimo, kuris visuomenėje sukėlė įsimintiną rezonansą, o išankstinės baimės viešai nebuvo paneigtos, todėl galėjo prisidėti prie dar didesnio žmonių su intelekto ir psichosocialine negalia stigmatizavimo.

Iš trijų šaltinių – policijos, seniūnų ir GGN atstovų – surinkti duomenys parodė, kad nė viena iš išankstinėmis nuostatomis paremtų grėsmių dėl GGN kaimynystės nepasitvirtino. Policijos pareigūnų pateikti duomenys rodo, kad per dešimt DEI metų nebuvo nė vieno bendruomenės atstovų iškvietimo dėl agresyvaus ar pavojingo GGN gyventojų elgesio. Nors policijai tenka vyksti į GGN, iškvietimai inicijuojami pačių GGN atstovų ir nesusiję su bendruomenės saugumu, neindikuojamas didesnis nusikalstamumas dėl GGN įsikūrimo.

Iš GGN atstovų ir seniūnų surinkti duomenys paneigia ir nemalonios kaimynystės grėsmę. Daugumoje bendruomenių santykis įvardijamas kaip geras ir labai geras, santykio pokytis taip pat teigiamas, niekur nefiksuojamas aukšto lygio nepasitenkinimas ar skundai dėl GGN gyventojų elgesio. Norą kurti pozityvų ryšį su bendruomene dažniausiai rodo GGN administracija ir patys GGN gyventojai, kurie renkasi įvairius išitraukimo būdus – nuo kaimynų kvietimo į svečius, bendruomenės renginių lankymo iki savanoriško įsipareigojimo prižiūrėti viešąsias erdves.

Nėra įrodymų dėl neigiamo GGN kaimynystės poveikio nekilnojamojo turto vertei. Seniūnai ne tik nėra gavę informacijos, kad tokios grėsmės būtų išsipildžiusios, dalis jų, ypač vietovių, kuriose buvo statomi GGN, įsitikinę, kad GGN buvo investicija į kaimynystės patrauklumą. GGN fizinė aplinka ir patogumai įvardijami kaip viršijantys dalies vietos gyventojų, ypač jaunų šeimų ir vyresnio amžiaus žmonių, gyvenimo sąlygas.

Šis tyrimas svarbus dėl galimo poveikio mažinant stigmatas ir išankstines baimes dėl žmonių su negalia kaimynystės, kurios būdingos Lietuvos visuomenei. Realus kontaktas pakeitė net didžiausių priešininkų nuomonę efektyviau nei politikų įtikinėjimai, teoriniai duomenys ar kitų šalių moksliniai tyrimai. Galima tvirtai teigti, kad žmonių su negalia persikėlimas iš didelių įstaigų į mažesnius GGN sukuria palankesnes sąlygas megzti žmonių su negalia ir bendruomenės ryšiui bei sudaro prielaidas reikšmingam nuostatų apie žmonių su intelekto ir / ar psichosocialine negalia kaimynystės grėsmės pokyčiui.

Siekiant geriau pažinti, kaip keičiasi ir kas veikia nuostatas apie intelekto ir / ar psichosocialinę negalią turinčius žmones jiems apsigyvenus bendruomenėse, ateityje verta tirti GGN gyventojų kontrolės ir santykio su kaimynais sąsajas, GGN darbuotojų intervencijas, skirtas formuoti GGN gyventojų ir bendruomenės santykius, taip pat santykio perspektyvą iš pačių kaimynų pusės. Siekiant gilesnio pažinimo, verta tyrimo objektu pasirinkti kitas DEI priemones, ypač apsaugotą būstą. Kitaip nei GGN, jame žmonės gyvena be nuolatinės socialinio darbuotojo priežiūros, ten mažiau organizuoto santykio su bendruomene ir didesnis iššūkis priimti platesnį žmonių su negalia savarankiškumą nei jis būdingas GGN.

Tyrimo duomenys taip pat leidžia formuluoti rekomendacijas, kaip pasiruošti socialinėms iniciatyvoms, kai galima susidurti su pasipriešinimu dėl išankstinių įsitikinimų, stigmų. Komunikavimas ir bendravimas su bendruomene minimi kaip pagrindiniai gero santykio kūrimo būdai, kurie padėjo pagerinti negatyvų požiūrį į GGN. Keletas bendruomenių aktyviai mezgė ryšį jau prieš iškeliant GGN gyventojais, leisdami susipažinti su jais, taip užbėgdami už akių pasipriešinimui arba bent jau sumažindami įtampą. Kita rekomendacija – faktų apie nepasiteisinusias grėsmes viešinimas, kuris paneigtų iki šiol išlikusį įsivaizdavimą, kad GGN ir vietos bendruomenių santykiai yra įtempti. Svarbu viešai pristatyti GGN naudas ne tik žmonėms su negalia, bet ir kaimynams, platesnei bendruomenei ir visuomenei, dalintis Lietuvos gerąja patirtimi.

LITERATŪRA

1. BGI Consulting, Contextus. (2020). *Institucinės globos reformos I-ojo etapo vertinimas*. Prieiga per internetą: https://www.pertvarka.lt/wp-content/uploads/_mediavault/2020/03/Pertvarka_santrauka_20200328.pdf
2. Bjorne, P. (2020). As if living like others: An idealisation of life in group homes for people with intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 45(4).
3. Corrigan, P. W. (2018). *The stigma effect: Unintended consequences of mental health campaigns*. Columbia University Press.
4. Europos socialinė chartija. (1996). *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 49-1704.
5. Esteban, L., Navas, P. (2021). Community Living, Intellectual Disability and Extensive Support Needs: A Rights-Based Approach to Assessment and Intervention. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(6).
6. Genienė, R. (2021). *Socialinių paslaugų vystymas ir teikimas psichosocialinę negalią turintiems asmenims stacionarių globos institucijų pertvarkos perspektyvoje*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/vu.thesis.166>
7. Genienė, R., Šumskienė, E., Gevorgianienė, V., Mataitytė-Diržienė, J. (2021). Psichosocialinę negalią turinčių asmenų deinstitutionalizacija iš ekologinės sistemų teorijos perspektyvos. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 22, 28–43.
8. Gerrard, M. B. (1994). The victims of NIMBY. *Fordham Urban Law Journal*, 21, 495. Prieiga per internetą: https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/707
9. Gevorgianienė, V., Šumskienė, E. (2021). Žmonės ir vietos: Asmenų, turinčių negalią, gyvenimo persikėlus į bendruomenę socialiniai ir fiziniai aspektai. *Specialusis ugdymas*, 1(42), Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/special-education/article/view/25421/24842>
10. Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Penguin Books.
11. Jungtinių Tautų asmenų su negalia teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolais. (2010). *Valstybės žinios*, Nr. 71-3561.
12. Kearney, R. C., Smith, A. A. (1994). The low-level radioactive waste siting process in Connecticut: Anatomy of a failure. *Policy Studies Journal*, 22(4), 617–631. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/j.1541-0072.1994.tb00341.x>

13. Kendrick, M. (2017). *Why Group Homes are No Longer Optimal*, Komentaras, Citizen Network. Prieiga per internetą: https://citizen-network.org/library/why-group-homes-are-no-longer-optimal.html?utm_source=chatgpt.com
14. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstytucionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo. 2012, lapkričio 16. Nr. A1-517.
15. Maniglio, R. (2009). Serious mental illness and criminal victimization: A systematic review. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 119(3), 180–191. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2008.01223.x>
16. Mataitytė-Diržienė, J., Genienė, R., Gevorgianienė, V., Šumskienė, E. (2023). Neighbourhood opposition to relocation of people with disabilities in Lithuania: ‘Fake ethics’ in the community discourse. *Community Development Journal*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/cdj/bsac038>
17. Pendall, R. (1999). Opposition to housing: NIMBY and beyond. *Urban Affairs Review*, 35(1), 112–136. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/107808749903500106>
18. Popper, F. J. (1985). The environmentalist and the LULU. *Environment*, 27(1), 7–11, 37–40.
19. Pryor, J. B., Reeder, G. D., Monroe, A. E. (2012). The infection of bad company: Stigma by association. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(2), 224–241. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1037/a0026270>
20. Rodenburg, E., Decorso, A., Khosa, D., Taylor, A., McWhirter, J., Papadopoulos, A. (2021). Social inclusion in group homes: Determining facilitators and barriers to inclusion for people with intellectual disabilities. *Canadian Journal of Disability Studies*, 10(1), 130–159. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15353/cjds.v10i1.732>
21. Ruškus, J. (2020). Grupinio gyvenimo namuose daugiau žmogaus teisių neatsiranda: Komentaras. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 25(1). Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.7220/2029-5820.25.1>
22. Sandman, P. M. (1986). Getting to maybe: Some communications aspects of siting hazardous waste facilities. *Seton Hall Legislative Journal*, 9(2), 442–465.
23. Schively, C. (2007). Understanding the NIMBY and LULU phenomena: Reassessing our knowledge base and informing future research. *Journal of Planning Literature*, 21(3), 255–266. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/0885412206295845>
24. Silver, S. (2023). *Victimization and serious mental illness: Research summary*. Treatment Advocacy Center, Office of Research and Public Affairs. Prieiga per internetą: https://www.tac.org/reports_publications/victimization-and-serious-mental-illness/

25. Wahl, O. F. (1995). *Media madness: Public images of mental illness*. Rutgers University Press.
26. Weele, S., Bredewold, F. (2021). The group home as moral laboratory: tracing the ethic of autonomy in Dutch intellectual disability care. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 24. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11019-020-09991-y>

SIMONA AGINSKAITĖ

LITHUANIAN DISABILITY FORUM, LITHUANIA

JURGA MATAITYTĖ-DIRŽIENĖ

VILNIUS UNIVERSITY, LITHUANIA

“A SHAME TO REMEMBER”: THE UNFULFILLED THREATS OF LIVING NEXT TO PEOPLE WITH DISABILITIES

SUMMARY

The development of a network of group homes for adults with disabilities in Lithuania, which started in 2014 as one of the measures for the deinstitutionalisation of people with intellectual and psychosocial disabilities, has been met with strong opposition from neighbours and communities in some regions. This dissatisfaction was widely reported in the media and was another occasion for the dissemination of negative disability-related attitudes that stem from stigmas associated with psychosocial and intellectual disabilities. Ten years after the beginning of the reform, this article aims to reconstruct, from media sources retrospectively, the main fears and threat scenarios related to the neighbourhoods of people with disabilities, and to test, through an empirical study, whether these fears were confirmed.

The study uses quantitative and qualitative methods of media content analysis and empirical research based on different sources: a questionnaire survey of representatives of the group homes, standardised group interviews of police officers working in specific neighbourhoods, and standardised individual telephone interviews of elected community representatives. The results of the media content analysis showed that in Lithuania, some communities experienced the classic threat scenarios associated with the development of group homes (fears of increased insecurity, unpleas-

ant neighbourhoods, and negative impact on real estate) before the group homes were established. The empirical study showed that the threats have not materialised in the communities since the introduction of group homes and that hostility towards group homes is no longer observed. Group home residents have not committed any crimes against the community; there is no evidence of a decline in property values, nor has there been any negative impact on the neighbourhood's attractiveness. On the contrary, the relationship between group home residents and neighbours is rated as good and very good in most communities.

Keywords: *group homes for adults with disabilities, deinstitutionalisation, people with intellectual disabilities, people with psychosocial disabilities, police, elected community representative, media research.*